

SZÉCHENYI 2020

NEMZETGAZDASÁGI
MINISZTERIUM

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00008

A helyi identitás és kohézió erősítése Móraon

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Múemléki Topográfia Nonprofit Kft.

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Strukturális
és Beruházási Alapok

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A Fejér megyei németek kitelepítésének története, különös tekintettel Móra és környékére

A Fejér megyében élő németek Németországba történő áttelepítése az országos eseményekhez hasonlóan, alig több mint két esztendő alatt zajlott le. Az áttelepítés két szakasza, 1946 tavasza-nyara és 1948 tavasza között lényeges különbséget kell tennünk. Ugyanis az első szakasz rendkívül radikális megoldást eredményezett, míg a második sok esetben pártpolitikai szempontok érvényesítését tette lehetővé. De különbséget kell tennünk a két áttelepítési hullám között abból a szempontból is, hogy az elsőnél, tehát az 1946 tavaszán-nyarán lezajlott áttelepítésnél, az antifasiszta koalíció nagyhatalmainak potsdami konferenciáján meghatározott elvek közvetlenül érvényesültek. A második áttelepítésnél figyelembe kell vennünk a csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény gyakorlati végrehajtását.

Mindkét áttelepítési hullám mögött, jóllehet 1948 tavaszára egyre csökkenő hatással, de meghúzódott az a belpolitikai küzdelem, amely a földreform során kibontakozó belső telepítési mozgalmat ösztönözte, s legradikálisabban a Nemzeti Parasztpárt koncepciójában fejeződött ki, nevezetesen: a hazai németiség, a kor általános szóhasználata szerint a svábok elkobzott ingatlanaiába az agrárnincstelenek települjenek.

Tehát három tényező hatott a németiség áttelepítésének időszakában; a földosztás gyakorlati végrehajtásával párhuzamosan kibontakozó belső telepítési mozgalom, a II. világháború győztes nagyhatalmainak potsdami határozata, és a csehszlovák-magyar lakosságcsere-egyezmény.

1945 tavaszától Fejér megyében is németellenes közhangulat uralkodott. Különösen azon falvakban, ahol jelentős volt a német nemzetiségűek lélekszáma, s ahol a II. világháború esztendei alatt zászlót bontott a Volksbund. Ugyanis a Volksbund der Deutschen in Ungarn közszéki szervezeteinek létrejötte erőteljesen szembeállította a magyar és német lakosságot, de konfrontálódott a Volksbundba tömörült németiség a szövetségen kívül maradt, annak ideológiájával, tevékenységével egyet nem értő német nemzetiségűekkel is.

Fejér megyében a török kiűzése után megjelenő német ajkú telepesek és utódaik több mint két évszázadon át jelentősebb konfliktus nélkül éltek magyar környezetben; a történelem jelentős átalakulásának időszakait a legtöbb esetben a közös sors vállalásával élték át. Most az újabb sorsforduló, amely a demokratikus átalakulás lehetőségét is magában hordozta, egyetemlegesen kiteszított nemzetiségnek nyilvánította a németeket.

Az 1938-ban megalakult Volksbund a Bakony és a Vértes falvaiban, Fejér megye gabona- és erdőövezetébe települt németsegre terjesztette ki befolyását. Ezen térségben, zömében a Móri és a Váli járás 12 településében tömörült a Fejér megyei németek nagy többsége. A Székesfehérvári járásban csupán egy község, Nadap, s a mezőföldi térségben is egy, az 1811-ben benépesített Hercegfalva volt zömében németek lakta település.

Négy esztendő alatt - 1939-től 1942-ig - épültek ki a Volksbund Fejér megyei szervezetei. 1939-ben Vértesacsán, 1940-ben Móron és Pusztavámon, 1941-ben Bakonysárákányban, Bakonykútiban, Balinkán, Diósdon, Etyeken, Gánton, Hercegfalván, Isztiméren, Száron, Újbarokon, Nadapon és Vértesbogláron. A Volksbund befolyása nemcsak az említett községekben érvénye sült, hanem még olyan településeken is, mint Martonvásár, ahol a német nemzetiségűek elenyésző kisebbségben voltak. Martonvásáron 1942-ben alakult meg a magyarországi németek szervezete.¹

A Fejér megyei németiség 15 településén volt meghatározó gazdasági és politikai tényező. Az 1941. évi adatok szerint ezen helységeken az összlakosság létszáma 41 149. Németnek, anyanyelve, illetve nemzetisége szerint 25 850 fő vallotta magát.²

A Volksbund létrejötte nemcsak a német nemzetiségűeket osztotta meg. Felizzott a magyar-német ellentét, néhány esztendő alatt olyan helyzet alakult ki, hogy a megyei adminisztráció és a római katolikus egyház is élesen reagált. Az egyház a KALOT mozgalomban látta azt az erőt, amely eredményesen szállt szembe a Volksbund ifjúsági tagozatával, a megyei adminisztráció pedig a gazdakörök támogatásával teremtett ellenpólust.

Az ellentétek politikai tartalma - lényegesen módosult formában - 1945 tavaszán felerősödött. Új irányt vett, nemcsak a volksbundosok, az SS alakulat tagjai ellen

irányult, hanem általában a németek ellen. A felszított németellenes hangulatot fejezte ki az Etyeki Nemzeti Bizottság határozata; megtiltották a községben és a hivatali helyiségekben a német nyelv használatát. Hasonló tartalmú határozatról a megye többi német községében nincs tudomásunk.³

De a szélsőséges vélemények, amelyek az áttelepítést megelőző időszakban országosan is hangot kaptak, jelentkeztek a pártok és néphatalmi testületek megnyilatkozásaiban. A földosztás megkezdésével egy időben kapott hangot Fejér megyében a németek kitelepítése. Tildi István, a földreform végrehajtásával megbízott miniszteri biztos április végén szolt először a Nemzeti Parasztpárt kitelepítési tervéről. Nem tért el a földhözjuttatottak érdekeit felkaroló Nemzeti Parasztpárt véleményétől a Magyar Kommunista Párt megyei szervezete sem. Azt hangoztatta, hogy „radikálisan meg kell oldani a sváb kérdést. A Magyarország területén élő svábokat szörnyű és megbocsáthatatlan bűn terheli... Ők azok, akik nem akarják beszolgáltatni a gabonát... Úgy kell nézni őket, mint az ellenséget, meg kell tisztítani Magyarországot a sváboktól, össze kell pakoltatni a cókmókjukat, és meg se álljanak Berlinig." A történelemhamisítástól sem mentes ellenségeskedés szélső pólusát az alábbi gondolat fejezte ki: „azt a földet, ami most a svábság kezén van, a magyar paraszttól lopták el”.⁴

A szociáldemokraták megyei lapja, a Fehérvári Népszava 25 000 német kitelepítését követelte (az adat megegyezik az 1941. évi népszámlálás német nemzetiségi adatsorával). Csupán a kigazdapárt fogalmazott árnyaltabban.

A németek kitelepítése kérdésében közvetlenül érintett Móri Járási Szervezet követelte, hogy „a bűnösök kapják meg megérdemelt büntetésüket, de a „magyar érzelmű, ... német anyanyelvű, de magyar nemzetiségű állampolgárainkat ne érje zaklatás, kiutasítás”.⁵

A németek lakta falvakban félelem és rettegés lett úrrá, megkezdődött ingatlanaik lefoglalása, állandósultak a bebörtönzések. A Székesfehérvári Népbíróság 1945 decemberéig 53 tárgyalási napon 514, zömében móri, isztiméri és etyeki német volksbundos ügyét tárgyalta. Hat és tizennégy hónap közötti börtönbüntetéssel sújtották őket, az elítélteket rendszerint öt évre eltiltották a politikai jogok gyakorlásától.

A letartóztatások súlyos gazdasági helyzetet teremtettek. Isztiméren a nyári betakarítás időszakában a község vezetői a vizsgálati fogságban levők ideiglenes szabadlábra helyezését kérelmezték. Nem késett a rendőrség válasza, a volksbundosok iránti szimpátia vádjával letartóztatták a közigazgatás vezetőit; a bírót, a vezetőjegyzőt, a római katolikus plébánost és az iskolaigazgatót.

Móron a Vörös Hadsereg emlékművének megrongálásakor „megszületett” a hatásos válasz: „volksbundista gengszterek követték el a gyáva és minősíthetetlen merényletet”.⁶

A politikai torzítások ott munkáltak a telepesek önelló közigazgatási egységgé történő szervezésének ösztönzésében is. Nagyvenyim lakóinak kezdeményezését így összegezte a Fehérvári Népszava: „Nagyvenyim... nem akar megmaradni tovább a sváb Hercegfalva kötelékében...” A kitelepítés megkezdése előtt állandósultak az ellentétek. 1945 áprilisától folyamatosan érkeztek a telepések, 240 Székelyföldről érkezett családot telepítettek be a Váli járás német falvaiba. 105 család települt Hercegfalvára, 54 Vas megyei család érkezett Isztimérrre, Móron mindössze 40 telepese család tartózkodott. Mindez azt eredményezte, hogy a német családokat összeköltöztették, ingóságaik jelentős részét hátrahagyva költözött össze 3-5 család. Többen nem vállalták az embertelen körülményeket, elsősorban a szőlőművelő vidékeken, a szőlőhegyekbe, prэшázakba menekültek.

Hercegfalva belterületén, ahol a telepések megérkezése előtt 91 német lakóházat ürfítettek ki, a telepések és németek között súlyos összetűzésre került sor.⁷

A kitelepítés végrehajtására a potsdami konferenciát követően került sor. 1945. december 29-én jelent meg a magyarországi német lakosságnak Németországba történő áttelepüléséről szóló kormányrendelet. Eszerint „áttelepülni köteles az a magyar állampolgár, aki az utolsó népszámlálási összeírás alkalmával (1941) német nemzetiségűnek vagy német anyanyelvűnek vallotta magát, vagy aki magyarosított nevét német hangzásúra változtatta vissza, továbbá az, aki a Volksbundnak vagy valamely fegyveres német alakulatnak (SS) tagja volt”.

A kormányrendelettel azonos időben (1945 decemberében) készítette el a megyei adminisztráció a Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak azt az adatszolgáltatást, amely a Fejér megyében élő nemzetiségeket, így a németeket is számba vette. Az 1941. évi

adatsorral közel azonos összegzést vetettek papírra, amíg 1941-ben a német falvakban 25 850, 1945 végén 23 378 volt a németek létszáma. Ez a megyei összlakosság 10,86%-a.⁸

Shvoy Lajos székesfehérvári megyés püspök a magyarországi német lakosság áttelepítését tartalmazó kormányrendelet megjelenését követően William S. Key vezérőrnagyhoz, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai képviselőjéhez fordult, s aggodalmait, a rendelet igazságtalanságait és jogtalanságait összegezte levelében. „Mindenki igazságosnak és jogosnak tartja, hogy aki hűtlenséggel vétett a magyar haza ellen, amely immár többszáz éve otthont nyújtott és kenyeret adott a betelepített német kisebbségnek, bűnhődjék. De nem egyeztethető össze sem az igazsággal, sem a szabadsággal, hogy ártalmatlan embereket a legsúlyosabb büntetéssel sújtsuk csak azért, mert ilyen vagy olyan nemzetiségű, ilyen vagy olyan anyanyelvű” - összegezte véleményét annak az egyházmegyének a püspöke, akinek a fennhatósága alá tartozó római katolikus egyházközségek több mint egyharmadát közvetlenül érintette a hivatkozott rendelet (a Székesfehérvári Római Katolikus Egyházmegyéhez tartoztak a Pilis-hegység környéki németek lakta települések is). A németek egy részének elűzése ellen tiltakozó Shvoy Lajos fellépésének csupán az lett az eredménye, hogy az amerikai hatóságok biztosították az áttelepítettek lelki gondozását és emberséges fogadtatásukat Németország amerikai megszállási övezetében.⁹

A nagyhatalmak határozata, a kormányrendelet és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság állásfoglalása a gyors és radikális megoldást sejtette. Ezt erősítette a belügyminiszter rendelete; 1946 februárjában a német települések önkormányzatát felfüggesztette, s a Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye területére kinevezett áttelepítési miniszteri biztost bízta meg a Fejér megyei németek kitelepítésének végrehajtásával. Politikai okok, Budapest viszonylagos közelsége miatt a Váli járásban kezdődött meg a kitelepítés, de meghatározta a falvak kijelölését az is, hogy 1945-1946 fordulóján ebben a térségben már jelentős volt a telepések száma, s vezetőik a gyors és radikális megoldást sürgették. Különösen Etyeken, ahol a telepések létszáma megközelítette a 800 főt.

Február 12-én kezdődött a kitelepítési eljárás. Ekkor érkezett meg a névjegyzéket összeállító bizottság. Február 24-én már Etyeken tartózkodott az áttelepítési miniszteri bizottság a beosztott 120 főnyi leltározó tisztviselővel. A községben tartózkodott a

népgondozó hivatal kirendeltsége, a Földművelésügyi Minisztérium bizottsága, a mentesítő, az egészségügyi és a vagyonösszeíró bizottság, valamint 280 fővel a rendőri karhatalmi zászlóalj.

Az áttelepítés gyakorlati végrehajtásában közvetlenül résztvevők száma megközelítően 450 volt. Az áttelepítési miniszteri biztos zárlatot rendelt el, ez azt jelentette, hogy a községbe vezető utakat lezáratta, s eltávozási engedélyt sem adott ki. A mentesítési bizottság az áttelepülésre kötelezett lakosságból mintegy 7%-ot mentesített. Etyekről 3 vasúti szerelvényen 2336 lakost telepítettek ki Németország amerikai megszállási övezetébe. A kitelepítés előtt, 1946 február elején 4361 volt a népesség száma, 3577 az őslakos és 784 az Erdélyből érkezett telepes. Az áttelepítés után mindössze 2025 lakos maradt a községben. Március közepétől felgyorsult az Országos Földbirtokrendező Tanács szorgalmazta betelepítés, május közepéig újabb 701 telepes érkezett Etyekre.¹⁰

A Váli járás németek lakta községeiből további 3353 személyt telepítettek ki: Vértesacsáról 1626, Szárról 654, Mányról 223, Vértesboglárról 806, Újbarokról 44 főt. Gántról, a hazai bauxitbányászat egyik központjából 996 főt május közepén, és a Sárbogárdi járásban levő Hercegfalvárói 1299 főt, Nadapról 241 főt telepítettek ki. Az 1946 nyaráig kitelepítettek száma 8225 fő.¹¹

Rendkívüli helyzet alakult ki a 8 községben, a német ingatlanok és ingóságok elherdálása következett be. Etyeken még az utcákon is bor folyt, mondotta egy visszaemlékező. De a német nemzetiségű és kitelepítésre nem kötelezettek is változtattak magatartásukon. Száron a helyettes vezetőjegyző meg is jegyezte: „adót úgyszólván senki sem fizet, mert a jómódú sváb lakosságot kitelepítették..., az ittmaradtak pedig mindenüket elherdálták, hogy mire a kitelepítés jön, ne legyen semmijük. A telepesek teljesen szegények, pedig a község legnagyobb rétegét ők teszik ki”.

Láthatjuk, hogy a németiség kitelepítéséről áttérrelődött a figyelem a belső telepítésre. Az 1946 őszén kelt tájékoztató korántsem teljes adatsora szerint (ugyanis a belső telepítés nem zárult le), több mint 2000 telepes család érkezett Erdélyből, Heves, Nógrád vármegyéből. Móra 41, Pusztavámra 56, Hercegfalvára 196, Előszállásra 130, Nagylókra 128, Ercsibe 188, Szolgaegyházára 8, Nadapra 62, Isztimérre 79, Bakonykútiba 9, Balinkára 17, Bakonysárkányba 12, Gántra 17, Vérteskozma 34,

Újbarokra 32, Szárra 100, Vértesboglárra 141, Vértesacsára 308, Etyekre 1946 végéig 507 család települt. A német községekbe, szám szerint tizenkettőbe, 1092 család települt. A kimutatás ugyan nem szól a részükre biztosított házas ingatlanokról, de utalhatunk arra, hogy a családok számával azonos, korábban német nemzetiségűek tulajdonában volt lakóépületeket foglaltak el.¹²

Az 1946 tavaszán-nyarán végrehajtott áttelepítést az elkobzott ingatlanok összesítésével zárjuk, azon megjegyzéssel, hogy Gánton és Vérteskozmán a megváltás nélkül igénybe vett és a telepéseknek kiosztott mezőgazdasági ingatlanok összterületére megbízható adatsorral nem rendelkezünk. Gánton és Vérteskozmán lefoglaltak 150 lakóházat; Etyeken 580 lakóházat és 2335 kat. hold földet; Hercegfalván 359 lakóházat és 2293 kat. holdat; Mányon 19 lakóházat és 900 kat. holdat; Száron 158 lakóházat és 1878 kat. holdat; Vértesacsán 390 lakóházat és 2160 kat. holdat; Vértesbogláron 149 lakóházat és 2000 kat. holdat; Újbarokon 25 lakóházat és 121 kat. holdat. Összesen 1830 házat és 11 687 kat. hold mezőgazdasági ingatlant.¹³

Az áttelepítéssel korántsem oldódott meg a „svábkérdés”. Egyrészt, mert a Mór és térségében élőket egyelőre elkerülte a kitelepítés első szakasza, másrészt, mert az 1947-ben kiadott kormányrendelet számba vétette az otthonmaradott svábokat. Az összeírás végrehajtása ismét kitelepítéssel fenyegette őket. Etyeken 509, Hercegfalván 504, Mányon 127, Száron 689, Vértesacsán 443, Vértesbogláron 354 visszamaradt németet regisztráltak.

Közel egy esztendőn át szünetelt Fejér megyében a németek kitelepítése, a belső telepítések hullámai elcsendesedtek. Újabb külső tényező, a szlovákiai magyarok erőszakos áttelepítése vetette fel a németek, most már a Mór és környékén élők kitelepítését. A csehszlovák kormány, amely 1945 tavaszától a szlovákiai magyarságot kiáltotta ki bűnbaknak, az 1946-ban megkötött magyar-csehszlovák lakosságcsere-egyezményre hivatkozva jelentős számú szlovákiai magyar áttelepítését készítette elő. Ennek előfeltétele volt a németek áttelepítésének újbóli megkezdése.

Megyénkben a kitelepítés második szakasza a Móri járás falvait: Mórt, Bakonykútit, Bakonysárkányt, Balinkát, Gúttamásit,

Isztimért és Pusztavámot érintette. 1948 februárjától április közepéig tartott a kitelepítés. Mórról 436 családot 1349 személyt, Isztimérről 66 családot 346 személyt, Pusztavámról 154 családot 611 személyt, Bakonykútiból 11 családot 31 főt, Gúttamásiból 3 családot 9 főt, Balinkáról 16 családot 57 személyt telepítettek át Németország nagyjából szovjet, kisebb részben amerikai megszállási övezetébe.

Az 1948. évi áttelepítésnél már pártpolitikai és gazdasági szempontok is szerephez jutottak.

Elsősorban a munkáspártokkal szimpatizálók mentesültek, s a Mór környéki szénbányákban dolgozók is felkerültek a mentesítettek névjegyzékébe. Egyébként ebben a térségben 1945 tavaszától megfigyelhető az a folyamat, hogy a volt volksbundosok az internálás, a népbírósi eljárás előtt bányamunkásnak jelentkeztek.

Ha számba vesszük a térségben visszamaradottakat, akkor az a szembeűnő, hogy lényegesen magasabb a számuk, mint a kitelepítetteké. Amíg a kitelepítettek száma 2403, a visszamaradottaké 5468.

Bakonykútiban a németektől lefoglaltak 67 lakóépületet, 296 kat. hold földet; Bakonysárkányban 93 házat, 1145 kat. hold földet; Balinkán 33 házat, 781 kat. hold mezőgazdasági ingatlant; Pusztavámon 163 házat, 3112 kat. holdat; Móron 525 lakóépületet, 5397 kat. holdat; Gúttamásiban 234 kat. holdat; Isztiméren 170 lakóépületet és 1793 kat. hold mezőgazdasági ingatlant. Két esztendő alatt, 1946 tavaszától 1948 kora nyaráig, Fejér megyéből 10 628 németet telepítettek ki.¹⁴

Felhasznált irodalom

Ács Zoltán: Nemzetiségek a történelmi Magyarországon. Budapest, 1984. 329 p.

Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945-1950. Budapest, 1988. 395 p.

Fehér István: Magyarországi németek kitelepítése 1945-1950. Budapest, 1988. 232 p.

Tilkovszky Lóránt: Nemzetiség és Magyarország. Nemzetiségpolitika Magyarországon Trianontól napjainkig. Budapest, 1994. 280 p.

Weidlein, Johann: A magyarországi németek küzdelme fennmaradásáért. Dokumentáció 1930-1950. [Budapest-Heidelberg, 1996.] 419 p.

Zielbauer György: Magyarországi németek elhurcolása 1944/45. A kollektív büntetés első állomása. Budapest, 1990. 248 p.

Zielbauer György: A legújabb kori népvándorlás Magyarországon (1940-1950). Szombathely, 1994. 39 p.

Jegyzetek

- ¹ Fejér Megyei Levéltár (a továbbiakban: FML) Fejér megyei egyesületek törzskönyve 1939-1942. Bakonysárkány községet 1950-ben csatolták Komárom megyéhez. Diósd 1946-tól Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye része.
- ² Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai és foglalkozási adatok törvényhatóságok szerint. Budapest, 1979. 233.
- ³ FML Etyeki Nemzeti Bizottság iratai. 1945.
- ⁴ Fehérvár Hírek. 1945. augusztus 29. I. évfolyam. 24. sz.
- ⁵ Fehérvári Népszava. 1946. február 16. I. évfolyam. 5. sz.
- ⁶ Fehérvári Hírek. 1945. november 21. I. évfolyam. 111. sz. és uo. 1945. december 2. I. évfolyam. 116. sz.
- ⁷ Fehérvári Népszava. 1946. július 6. I. évfolyam. 65. sz.
- ⁸ FML Fejér megye alispánjának iratai. I. Szövetséges Ellenőrző Bizottság tevékenységére vonatkozó iratok. 1945-1947.
- ⁹ Weidlen, Johann: i.m. 383-386 p.
- ¹⁰ FML Váli járási főjegyző iratai. I. Közigazgatás fokozottabb ellenőrzése. 1946. FML Etyek község iratai. I. Kitelepítésre vonatkozó iratok. 1946.
- ¹¹ FML Fejér Megyei Földhivatal iratai. Birtok-, földreform- és népességstatisztikai adatok. 1947.
- ¹² Fehérvári Népszava. 1946. november 22. I. évfolyam. 158. sz.
- ¹³ FML Fejér Megyei Földhivatal iratai. A földreform végrehajtását tartalmazó községi kimutatások.
- ¹⁴ FML Móri járási főjegyző iratai. I. Helyzetjelentések. 1948:1038. sz.

Dokumentumok

1.

A svábkérdés sötét rejtelsei. Ki tudjuk-e húzni a svábkérdés méregfogát?

A népgondozó hivatal dicséretes elgondolással és jól felépített szervezettel látott hozzá a svábkérdés gyökeres megoldásához. A központi kiküldöttek meg is jelentek a vármegyében, és a Sárbogárdi, [Székes]fehérvári és Adonyi járás már meg is oldotta a volksbundista és a volksbundista-rokonszervezők gyökeres felszámolását. A magyar sors hazaárulói ma már összeköltöztetve váriák a kitelepítést, illetve a kitelepítés előtt a közmunkára való kirendelést, amely már napokon belül bekövetkezik. Lassan halad azonban az egész kérdés megoldása a Móri és a Váli járásban. Már hónapok óta kint dolgozik a központ kiküldöttje, de érdemleges eredményről nem tudunk beszámolni, pedig ennek a fontos problémának a megoldása percnyi halasztást sem tűr, és ha valaki vállalkozik egy ilyen fontos szerep betöltésére, akkor ezekbe [n] a sorsdöntő napokban más kötelességet nem ismerhet. Követeljük a svábkérdés azonnali rendezését a Móri járásban.

Hasonlóképpen titokzatos rejtelmek és grand guignoli* bonyodalmak tarkítják és fűszerezik ezt a munkát a Váli járásban. A járási megbízottat, Dubnyicki Jánost rövid idő, néhány heti munka után letartóztatta a rendőrség, mert pénzt fogadott el, és sorra igazolta az összes volksbundista vezéreket. Utóda, Benke János már komoly, alapos munkával fogott hozzá a svábkérdés rendezéséhez, de itt az úgy látszik régi erejükben és talán a fasizmus visszatérésében bízó sváb volksbundista testvérek radikális védekezési eszközhöz nyúltak, és a járási igazoló bizottság elnöke rejtélyes körülmények között halt meg. A hivatalos vizsgálat ugyan még csak azt derítette ki, hogy a Budapestről hazautazó, Bicske felé tartó dr. Garzó Tibor körjegyző leesett a vonatról, és halálra zúzta magát, de csodálatos véletlen, hogy az egész vonaton éppen a svábkérdést oly kitartóan és kötelességtudóan megoldó dr. Garzó halt meg, akit a svábok megvesztegetni nem tudtak.

Követeljük a legszigorúbb vizsgálat megindítását, hogy kik a felelősek dr. Garzó Tibor haláláért, és derítse ki azt is a rendőrség, hova és miért távozott el az utódja, dr. Suba

Jenő? Kérjük erélyes vizsgálóbiztos kiküldését, aki meg tudja fékezni a reakció erejében bízó és a Hitlert visszaváró sváb volksbundista, nyilas testvéreket.

Fehérvári Hírek, 1945. október 14. I. évfolyam 94. szám.

* Francia eredetű szó, jelentése: rémdrámái.

2.

A móri szovjet emlékmű megrongálása

Megdöbbentő jeleneteinél nem szabad megállni, nem szabad elhallgatni, hogy a megjavulni kezdő orosz-magyar jóviszonyt gonosztevő lelkek útonálló módon az elhunyt hősök félig felépült sírjának szentségtelenítésével igyekeztek megrontani a mára virradó éjszakán. A rendőrség a legerélyesebb nyomozást indította meg a tettesek kézrekerítésére és a jelek arra vallanak, hogy szabadlábbon járó, az igazolási eljárás és a népbírószági ellenőrzés hézagain keresztülcsúszott „volksbundista” gengszterek követték el a gyáva és minősíthetetlen merényletet.

Fehérvári Hírek, 1945. november 21. I. évfolyam 111. szám.

3.

Szirbik Ferenc alispán Mór község autonómiájának felfüggesztésére tesz javaslatot

Főispán Úr! [A] 2696/1945. sz. rendeletére hivatkozással előterjesztést teszek aziránt, hogy Mór község autonómiájának felfüggesztése érdekében [a] belügyminiszter úrhoz [a] 99 486/1945. III. 9. számra [történő] hivatkozással felterjesztést tenni szíveskedjék.

Mór község lakosainak 46%-a német anyanyelvű, s a képviselő-testület működése ellen egyéb közigazgatási indokok is fűződnek.

[Székesfehérvár,] 1945. XII. 1.

Dr. Szirbik Ferenc

alispán

Jelzete: FML Alispáni iratok. I. 1945. 10 716. sz.

Eredeti, kézzel írt tisztázat.

4.

A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt Móri Járási Szervezete Választmányának állásfoglalása a kitelepítésről

[Az] elnök* [a] kitelepítési rendelet[et] ismerteti. Járásunkat érzékenyen érinti a rendelet, mert több községünk lakossága jó magyar érzésű, magyar nemzetiségű, de német anyanyelvű. Jelenti, hogy a Móri Járási Nemzeti Bizottság, a móri képviselő-testület és a pártközi értekezlet is foglalkozott a kérdéssel. Mindent megtesz a párton keresztül is, hogy a bűnösök kapják meg megérdemelt büntetésüket, de a jó magyar érzésű, rohamosan magyarosodó német anyanyelvű, de magyar nemzetiségű állampolgárainkat ne érje zaklatás, kiutasítás.

[A] választmány kimondja, hogy nem akar bűnpártoló lenni. Akik vétkeztek sokat szenvedett édesanyánk, a magyar haza ellen, azok bűnhődjenek, de azokat, akik magyar nemzetiségűeknek vallották magukat, mindenkor magyarán éltek, és a magyar haza rögét verejtékezve munkálták, érte vérüket hullatták, csak azért, mert édesanyjuktól még a német nyelvet tanulták meg először, ne üldözzék.

Ha a német anyanyelvért el kell hagyni a magyar hazát azoknak, akiknek ősei 250 éve telepedtek a haza szent földjére, és nem saját hibájukból kizárólag, hanem a kormányok nemtörődömségéből, vagy éppen magyartalanságából folyólag még a mai napig sem váltak teljesen magyar anyanyelvűekké, akkor ezen az alapon a más testvéreinket is ki kell telepíteni (tótok, horvátok, szerbek stb.). Nem pedig anyanyelvű oktatást biztosítani.

Az anyanyelvi oktatás megadása és az anyanyelvi alapon való kitelepítés olyan ellentmondás, amelybe ugyanazon felelős magyar kormány nem eshetik bele. A magyarság ellen lázító, a magyar nemzet ellen vétő Volksbund-tag, S S-katona, nem magyar nemzetiségű egyének kitelepítését helyeseljük.

Kérjük a párt vármegyei választmányán keresztül az országos vezetőséget, hogy ezt a fontos ügyet vizsgálja meg, és tegye meg azokat a lépéseket, amit a magyar haza,

a magyar becsület kíván. A jövőre pedig mozdítsa elő a magyarosodást iskolai és társadalmi úton, és támogassa a névmagyarosítást is. Névmagyarosítás esetén olyan nevet vegyünk fel, amelyhez valami hagyomány, foglalkozás, rokonság köt. Legyen értelme a névnek, ne csak hangzatosság után menjünk.

Jelzete: FML FKgP Móri Járási Szervezetének iratai. 1946. január 27. 3. sz.

Eredeti, géppel írt tisztázat.

* A választmány elnöke: Pisch József.

5.

Több mint huszonötezer svábot telepítenek ki Fejér megyéből

Aki a magyar történelemmel csak valamennyire is tisztában van, látja: mit ártottak az országnak a Habsburgok által nyakunkra telepített svábok.

A nyitott szemmel járók pontosan értesülhettek arról is, hogy az utóbbi két évtizedben milyen céltudatos biztonsággal s kíméletlenül puhították meg svábjaink a talajt gazdasági, katonai és kulturális téren egyaránt a tébolyult német imperializmusnak.

Az országárulóknak most fizetniök kell. Eladták hazájukat, így nem lehet helyük többé ezen a sokat szenvedett magyar rögön.

Kitelepítésük már meg is indult. Közel negyedmillió azoknak a sváboknak száma, akik az 1941-es népszámláláskor német nemzetiségűnek vallották magukat az országban.

Bizonyítják ezt a Sopronban megtalált statisztikai ívek, amelyeket a nyilasok már nem tudtak az országból eltüntetni. A svábtörvény szerint ezeknek el kell hagyniok Magyarországot. 525 000 kat. hold szabadul ezáltal fel, amelyet magyar telepéseknek osztanak fel.

Fejér megyében a kitelepítés több mint 25 000 személyt illet, akik közül a Váli járás községeinek lakóit - hírek szerint - a közeli hetekben már el is szállítják Németországba.

Legtöbb kitelepítésre váró sváb a Móri járásban van. Itt közel 7 ezren vallották német nemzetiségűnek magukat a 12 000 közül. A Váli járás németjeinek száma 5128.

Székesfehérvárott a legutóbbi népszámlálás 139 német nemzetiségűt talált, akik természetesen szintén a kitelepülők sorába kerülnek.

A megyéből érkező jelentés szerint mindegyik sváblakta faluban erős ütemben folyik a sváb vagyon leltározása, ami most már bizonyossá teszi a német uralom kiszolgálói előtt, hogy el kell hagyniok gazdagodásuk színterét.

A munkakedv csökkenésével megnőtt körökben az izgalom a bizonytalan holnap miatt. Eddig borba temették bánatukat a kitelepítendőik, de most már erre sincs módjuk, mert lepecsételték a hordókat.

Az új telepesek a legtöbb helyen megérkeztek. Hisszük, megfelelő irányítással, hamarosan építői lesznek a demokratikus magyar életnek.

Fehérvári Népszava, 1946. február 16. I. évfolyam 5. szám.

6.

A nyár elején kerül sor a Fejér megyei svábok kitelepítésére. A Jászságban és Csongrádban készen állnak már a magyar telepesek az „új honfoglalásra”

Az évszázados hibák gyökeres felszámolása erős ütemben folyik. Két vonalon bonyolítják már le a magyarországi svábok kitelepítését.

- Törökbálinttal most készült el a bizottság - mondta Rácz kitelepítési biztos. Bia, Torbágy kiürítése folyamatban van. Már csak vagonkérdésen múlik az ütem tempója.

A Fejér megyei svábok kitelepítése Etyekkel veszi kezdetét. Ezután kerülnek sorra a többi falvak a Váli, Móri, Sárbogárdi, [Székes]fehérvári járásban. Hozzávetőleges számítás szerint Fejér megyére májusban kerül sor.

A svábok helyére magyar telepesek kerülnek, akik [a] Jászságban, Hevesben és Csongrádban már teljesen előkészülve várják az indulást az „új honfoglalásra.”

- Vannak-e kibújási próbálkozások? - érdeklődtünk.

- Akadnak. De viszont kezünkben vannak a pontos adatok, amelyek mindennél bizonyítóbban beszélnek. Különösen a földek, állatok átjátszásával akarnak anyagi hasznot maguknak a svábok.

- Rongálások?

- Bizony, ahol nincs nyakukon a rendőr a kilakoltatásnál, betört ablakokat, ajtókat hagynak maguk után.

- A termelésben nem okoz döccenőt a kitelepítés?

- Nem. Mert a legtöbb helyen már ott vannak a telepések, akiket a minisztérium kivett már a különleges elbánás alól, s így ők is teljes jogú, de teljes kötelességű lakói lettek annak a falunak, ahova kerültek. Más helyeken viszont a svábok maguk művelték még meg a földeket.

A nagy jelentőségű mozgalom tehát, amint látjuk, a lehető legsimább mederben folyik, s rövidesen eltűnnek már a sváb szigetek a magyar földről, hogy átadják azokat a magyar föld fiainak, akiknek csak egy céljuk lehet: terjes lélekkel, minden erővel élni, dolgozni nemzetükért, a demokráciáért.

Fehérvári Népszava, 1946. március 5. 1. évfolyam 12. szám.

7.

A Móri járási főjegyző az előljáróságok tagjainak kinevezéséről tájékoztatja az alispánt

Alispán Úrnak!

Székesfehérvár —

A 9560/1945. M. E. sz. rendelet 2. § 3. bek[ezdése] alapján, valamint az 1710/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-ának 5. pontja értelmében a kitelepítés időtartamára a következő községi állásokat szüntettem meg, illetve új kinevezéseket eszközöltem.

Mór községben az elhunyt Pisch József volt községi bíró helyett Szekeres György, Mór Vörösmarty u. 4. sz. alatti lakost neveztem ki.

Pusztavám községben bírónak: Gaál József[et], törvénybírónak: Hipele Józsefet, pénztárosnak: Richter Miklóst, közgyámul: Auer Józsefet. Előljárósági tagokul: v. Gulyás János, Wachtler István, Paveszka István, Borbély József, Mezei Bertalan és Vancsó István pusztavámi lakosokat neveztem ki.

Isztimér községben bírónak Angeli Ferenc eddigi törvénybírókat neveztem ki, törvénybírói és 6 előjárósági tagság f[olyó] hó 19-én kerül betöltésre.

Balinka községben bírónak Jencsik Lászlót, törv[ény]bíróknak Lenkei Benjámin, pénztárnosnak Szentendrei Gyulát, előjárósági tagokul Hornyicsek Pál[t], Fericsék Mihály[t] és Puskás Józsefet neveztem ki.

Bakonykúti községben községi bírónak Takács János[t] neveztem ki, törvénybíró, pénztáros és 3 előjárósági tag kinevezése f[olyó] hó 19-én fog megtörténni.

Gúttamási: községi bírónak Huber Ruppert neveztettem ki, törvénybíró, pénztáros és 4 előjárósági tagság f[olyó] hó 19-én kerül betöltésre. A fent kinevezettek a 17/1945. M. E. sz. rendelet 2. §-ában előírt esküt letették.

Gánt községben a kinevezések f[olyó] hó 16-án, szombaton délután fog[na]k megtörténni.

Úgy Isztimér, Bakonykúti, Gúttamási és Gánt községekben [a] kinevezések után jelentésemet megteszem. Megállapítást nyert az, hogy egyes községekben a fennálló rendelkezések értelmében megfelelő egyének alig találhatók, tekintettel arra, hogy a fenti községek lakosai csaknem 100%-ig német anyanyelvűeknek vallották magukat.

Fentiekkel kapcsolatban jelentem, hogy a német ajkú községekben a nemzeti bizottságokat is újjá kellett szervezni, mert a bizottságokba is német anyanyelvűek szerepelnek.

Mór, 1946. március 14.

Mayer Lajos

járásai főjegyző

Jelzete: FML Fejér vármegye alispánjának iratai. I. 1946:18. sz.

Eredeti, géppel írt tisztázat.

8.

A Móri járási főjegyző a Mór községi előjárók felmentéséről és a kinevezésekről jelent az alispánnak

Alispán Úrnak

Székesfehérvár

A 9560/1945. M. E. számú rendelet 2. §-ának 3. bekezdése értelmében, valamint az 1710/1945. M. E. számú rendelet 2. §-ának 5. bekezdése alapján a kitelepítések időtartamára Mór községben a következő előljárósági állásokat szüntettem meg: Mergl Ferenc, Frey János, Král János, Ruff József, Ferstner Ferenc és Manner Márton.

Fenti előljárósági tagok helyett Frey Józsefet, Hantos Jánost, id. Hornich Ferencet, id. Izmindi Istvánt, Zsombok Józsefet és Hinterhüttner Mártont neveztem ki. A kinevezettek az 1850/1946. M. E. számú rendelet 2. §-a szerint a hivatali esküt letették.

A járás községeiben lévő német ajkú községek előljáróságait a 9560/1945 M. E. számú rendelet értelmében teljes egészében átszerveztették, illetve a kinevezések megtörténtek.

Mór, 1946. évi március hó 26. napján.

Mayer Lajos

járási főjegyző

Jelzete: FML Fejér vármegye alispánjának iratai. I. 1946/18. sz.

Eredeti, géppel írt tisztázat.

9.

Svábmentés borért. A móri ügyvéd nyilasokkal irat alá svábmentő nyilatkozatot

A Magyar Kommunista Párt móri szervezete eredeti jegyzőkönyveket bocsátott a rendelkezésünkre, melyek alapján nyilvánvalóan megállapítható, hogy Móron a rendeletek kijátszásával és az igazság elferdítésével, ügyvédi segédlettel mentenek svábokat a kitelepítés alól. Előttünk fekszik a nyilatkozat, mely szerint 9 móri lakos, közöttük N. N., aki a nyilaspártnak tagja volt, büntetőjogi felelőssége tudatában igazolja, hogy N. N. és neje N. N. móri lakosok legjobb tudomásuk szerint a Volksbundnak tagjai nem voltak. Száz liter borért - magyarhú N. N. saját kezűleg aláírótt nyilatkozatában ismeri el, a következőket: „Én, N. N. fenti nyilatkozatot N.N. móri ügyvéddel íratam és fogalmaztattam, amelyért az ügyvédemnek 100 liter bort

fogok adni, mivelhogy annyit is kért." így hangzanak az ügyvéd úr irodájában aláírt nyilatkozatok. Az ügyvéd úr elfogad száz liter bort svábmentésért, amikor tudnia kell, hogy a legújabb rendelet szerint N. N. vagyona zár alá vettnek tekintendő, annál is inkább, mivel a megyei tanács* az elkobzást jóváhagyta. Az igazoló bizottság a vonatkozó rendelet 4. § 2. pont szerint Volksbund tagnak bírálta el N. N.-t.

Jellemző és kirívó példa ez arra, hogy hogyan mentenek egyes urak kitelepítés alá eső svábokat, és hogyan prédálják a „megmentettek” értékeit.

Fehérvári Hírek, 1946. március 29. II. évfolyam 38. szám.

* Helyesen: Fejér Megyei Földbirtokrendező Tanács.

10.

A kitelepítés előmunkálatai a Móri járásban

[...] Különösebb események: a kitelepítés előmunkálatai Bakonysárkány[ban], Pusztavám[on] és Móron foly[anak]. Jelenleg Bakonysárkány[ban], Pusztavámon az összeírás megtörtént. Móron most folyik. A közeli napokban Balinká[ra], Isztimér[en], Bakonykúti[ban], Gúttamási [ban] és Bodajkon történnek meg az összeírások. A telepítéssel kapcsolatosan rendzavarás nem történt.

Móron az összeírás és egyes pincék lezárá[sá]val kapcsolatban egyesek az aratási munkálatokat abbahagyták, azonban a legszigorúbb intézkedéseket foganatosítottuk a munkák további elvégzése céljából.

Mór, 1946. évi július hó 5. napján.

Mayer Lajos

járási főjegyző

Jelzete: FML Fejér vármegye alispánjának iratai. I. Közigazgatás fokozottabb ellenőrzése. 1946:6120. sz.

Eredeti, géppel írt tisztázat.

11.

A kitelepítés sürgetése a Móri járásban

[...] Különösebb események: Pusztavám, Mór, Bakonysárkány, Isztimér; nagyobb súrlódások az oda helyezett telepések és a lakosság között. A kitelepítés végrehajtását a legsürgősebben végre kell hajtani, mert jelenleg sem a telepések, sem a kitelepítendő svábok nem foglalkoznak mezőgazdasági munkálatokkal, ami a mezőgazdaság óriási hátrányára lesz a jövő gazdasági évben.

Napirenden vannak a telepések és a sváb lakosság között a civódások a föld, illetve a szőlő tulajdonjoga miatt, ugyanis az Országos Földbirtokrendező Tanács elkobzási javaslatokat hozott, amit a KFB* végrehajtott ugyan, de mivel a rendelkezések értelmében a svábokat részben meghagyták a vagyonukban, csak [a] reátelepítettek, így a telepes és a kitelepítendő sváb megegyezni nem tudnak, és állandóan a közigazgatást zavarják az örökös panaszaikkal.

Feltétlenül sürgős intézkedést kell tenni, hogy a kitelepítés minél hamarabb végrehajtsék.

Nagy viták vannak Pusztavám, Bakonysárkány községekben, mivel a telepítési felügyelőség [a] volksbundisták és az elkobzás alá eső sváb lakosság termését közös szérűbe hordatta, közös raktárba helyezte el, mint a földala[p] tulajdonát, és ebből a kenyérgabonából kell az elkobzottakat (svábokat) fejadagból ellátni. Így történik meg az, hogy a sváboknak, azok közül egyeseknek több jár fejadagonként mint amennyi az illető földjén valóságban megtermett. Ez a helyzet oda fog vezetni, hogy a telepések [a] bejelentési kötelezettségnek nem tesznek eleget, dacára annak, hogy erre úgy én, mint a járási rendőrkapitány útján felszólítottam őket. Feltétlenül szükséges a telepések politikai múltjának vizsgálása is, mert nem lehet tudni, hogy milyen egyének vannak közöttük, akik esetleg a demokráciának árthatnak és a községekben elégedetlenséget keltenek.

Mór, 1946. szeptember hó 3.

Mayer Lajos

jár[ási] főjegyző

Jelzete: FML Fejér vármegye alispánjának iratai. I. Közigazgatás fokozottabb ellenőrzése. 1946:6120. sz.

Eredeti, géppel írt tisztázat.

* Utalás Mór község földigénylő bizottságára.